

O LECȚIE DE LIMBA ROMÂNĂ LA CLASA A XI-a

DE

D. BĂDULESCU

Studiul gramaticii și al limbii române a luat în școlile medii o dezvoltare deosebită în urma publicării lucrărilor lui I. V. Stalin: « Marxismul și problemele lingvisticii ». De unde înainte predarea gramaticii la cursul mediu ocupa un loc de mică întindere, azi se acordă gramaticii și limbii aceeași atenție ca studiului literaturii.

La clasa a XI-a programa analitică prevede că studiul limbii române să se încheie cu tema: Noțiuni de lingvistică generală în lumina învățăturilor lui I. V. Stalin.

Profesorul are un prilej nimerit să predea noțiunile despre limbă ca fenomen social, despre structura ei, despre legile de dezvoltare ale limbii, pe baza materialului cunoscut de elevi la limba și literatura română, și să însuflească astfel elevilor dragostea pentru limba maternă, precum și pentru poporul « căruia îi aparține limba studiată și care este creatorul și purtătorul acestei limbi »¹.

În cuvântarea rostită la Congresul învățătorilor din R.P.R., tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej a insistat în mod deosebit asupra importanței studierii limbii române, « limba făurită de popor prin eforturile a zeci de generații ».

Teza stalinistă potrivit căreia « limbile naționale nu au un caracter de clasă, ci sunt limbi ale întregului popor », dar că « diferitele grupuri sociale, clasele sânt departe de a fi indiferente față de limbă », face obiectul unei lecții la clasa a XI-a.

Dovedirea acestor principii se face bazându-se pe: analiza gramaticală și lexicală a unor texte aparținând diverselor epoci de dezvoltare a literaturii, legătura între studiul limbii și cel al literaturii, studierea limbii și a legilor ei de dezvoltare în legătură cu istoria societății, cu istoria poporului.

¹ I. Stalin, Marxismul și problemele lingvisticii, Editura pentru literatură politică, 1953, p. 20.

² Ibid., p. 12.

Elevii sunt îndemnați să reflecteze dela început asupra solidității următoarelor argumente: «... de ce ar fi nevoie ca, după fiecare revoluție, structura existentă a limbii, structura ei gramaticală și fondul ei principal de cuvinte să fie distruse și înlocuite cu altele noi, așa cum se întâmplă de obicei cu suprastructura? Cine are nevoie ca „apă“, „pământ“, „munte“, „pădure“, „pește“, „om“, „a merge“, „a face“, „a produce“, „a face negoț“ etc. să nu se numească apă, pământ, munte etc., ci altfel? Cine are nevoie ca modificarea cuvintelor într'o limbă și combinarea cuvintelor în propoziție să se facă nu după gramatica existentă, ci după una cu totul diferită?... Istoria nu face în general nimic esențial fără să aibă neapărată nevoie. Se pune întrebarea: la ce ar servi o astfel de răsturnare a limbii dacă s'a dovedit că limba existentă, cu structura ei, este în esență pe deplin potrivită pentru a satisface nevoile noii orânduirii?»¹.

În această parte a lecției mi-am propus să verific dacă elevii și-au asimilat cunoștințele cu privire la deosebirea dintre limbă și suprastructură. Apoi, pun întrebări cu privire la epoca în care au apărut primele noastre texte românești (secolul al XVI-lea), subliniind caracterul orânduirii feudale, asupra dinlăuntrul țării, teama pricinuită de primejdiile năvălirilor turcești. Elevii sânt întrebați despre cele mai vechi scrisori în limba română, după care se citește textul scrisorii lui Neacșu din Câmpulung (1521) prin care judele Brașovului este înștiințat că Turcii vor să treacă pe la Porțile de Fier pentru a ataca Transilvania:

«Н пак дау штире домніетале за lucrul Турчилор, cum амк аuzит еу că апаратул ау ешит ден София, și аиминтѣ ну е, și сѣу дус а sus пре Дунаре. Н пак сѣ шти домніата că ау venit un om de la Nicopoe de мие мѣу spus că ау văзут еу оџии loi că ау trecut џеле corабии џе штии și домніата пре Дунаре а sus. Н пак сѣ штии că багă ден tote орашеle căте 50 де омин сѣ fie аn ajutor а corабии. Н пак сѣ штии cum сѣу prinsк неште месштер ден Т<а>риград cum vorк треџе аџеле corабии la locul џела стримтул џе штии și домніата. Н пак спуй домніетале де lucrul lu Mahamet beg cum амк аuzит де боари џе сѣнтк меџиас și де генере-мїу Negre cumу ау dat апаратул slobozie lu Mahamet beg пре іо-ї va fi voк преn țера rumănescă iară елк сѣ трџcă. Н пак сѣ штии домніата că ау frіcă mare și Бăсарабк де аџел lotру де Mahamet beg mai văртос де домніеле vostre. Н пак спуй домніетале ca mai marele мїу де џе амк аџeles și еу. Еу спуй домніетале, iară домніата ешти аџелептк și аџесте cuvinte сѣ штии домніата la tine, сѣ ну штие умин мулти, și домніеле vostre сѣ vă пăзїтї cum штиїтї mai bine».²

Se atrage atenția elevilor că, deși textul datează de mai bine de patru veacuri, limba folosită poate fi înțeleasă fără mari greutăți. După ce se dau

¹ Ibid., p. 9—10.

² Vezi «Texte românești vechi» publicate de I. Bvck, București, 1930, p. 5.

lămuriri cu privire la expresiile slave din text, mărturie a legăturilor poporului nostru cu Slavii, se analizează structura gramaticală, identică în multe privințe cu cea de azi, dovedindu-se că ea asigură stabilitatea limbii. Exemple din sintaxă: *am auzit că împăratul au eșit den Sofia*, sau: *să știi domniata că au venit un om dela Nicopoe* (completive, subordonate directe introduse prin conjuncția «că»); de asemenea *cum-* «că». Morfologie: genere-miu (adjectiv posesiv care stă în urma substantivului nearticulat): a se compara cu: *acum cred eu frăține-meu*, sau: *Harap Alb sărută mâna tată-său* (I. Creangă).

Fondul principal de cuvinte cuprinde cuvinte folosite de întreg poporul și păstrate vreme de veacuri.

De asemenea, se arată existența cuvintelor-unelte gramaticale (*den, că, să*).

Se subliniază însă și unele forme caracteristice limbii de atunci. Exemple: *să știi că au venit un om dela Nicopoe* (forma *au* a auxiliarului *a avea* la persoana a 3-a); *au trecut cele corabii; pre Dunăre în sus; au eșit den Sofia*.

Acestea se deosebesc de cele de azi; asta dovedește că limba se dezvoltă potrivit legilor ei interne de dezvoltare. Se arată apoi că scriitorii din secolul al XIX-lea folosesc totuși pe *au* pentru a arhaiza limba. Exemplu: *când vântul au aburit, iacă și ei la craiul în ogradă au sosit* (I. Creangă, Harap Alb). Exemple asemănătoare se găsesc și la Eminescu.

Autorul primului text, Neacșu din Câmpulung, a trăit în orânduirea feudală și limba folosită a servit acea orânduire.

Se prezintă apoi un text din timpul orânduirii burghezo-moșierești. Elevii sunt întrebați despre relațiile capitaliste, despre pătrunderea lor la sate, despre realizarea Unirii, precum și despre modul diferit cum era văzut acest eveniment de către boierime, pe de o parte, și de către țărănime, pe de altă parte. Se aduce în sprijinul acestei afirmații textul lui I. Creangă: «Moș Ion Roată și Unirea», în care boierul vrea «să-i facă pe țărani a înțelege scopul chemării lor la Iași»:

De sute de ani, două țări surori, creștine și megieșe, Moldova noastră și Valahia sau Țara Muntenescă, de care poate-ți fi auzit vorbindu-se, se sfășie, se minăncă între dânsele spre cumplita urgie și pieire a neamului românesc... Statura, vorba, hrana, îmbrăcămintea și toate obiceiurile câte le avem noi le au întocmai și frații noștri munteni. Țări megieșe, am zis, oameni buni; căci nu nai pârăuașul Mlcov, ce trece pe la Focșani, le desparte. «Să-secăm dar dintr'o sorbire» și să facem sfânta Uaire, adică înfrățirea dorită de strămoșii noștri, pe care ei n'au putut s'o facă în împrejurările grele de pe atunci (I. Creangă, Moș Ion Roată și Unirea, 1880).

Analizând cu elevii structura gramaticală (propoziții principale, subordonate, fraze), se ajunge la concluzia că limba din acest text din timpul orânduirii capitaliste nu se deosebește esențial de aceea din textul precedent, din plină orânduire feudală. Mai mult, boierul folosește aceeași limbă ca și țaranul Ion Roată, dar pentru scopuri deosebite. Limba a rămas «unică pentru societate

și comună pentru membrii ei »¹. Amintesc de asemenea teza stalinistă: « principiile structurii gramaticale se păstrează în decursul unei perioade de timp foarte îndelungate, deoarece ele — după cum arată istoria — pot servi cu succes societatea în decursul unui șir de epoci »².

Fraza s'a perfecționat însă în urma precizării regulilor de îmbinare a cuvintelor ca urmare a uriașelor succese ale gândirii.

Fondul principal de cuvinte este firește mai bogat decât cel din timpul scrisorii lui Neacșu, dar el s'a păstrat « în tot ce are esențial și este folosit ca temelie a vocabularului limbii »³.

Exemple: țară, a auzi, a trece, omin (oameni).

Limba aceasta este o creație a întregului popor și nu a burgheziei și a moșierimii; este limba comună națională din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Scriitorul contribuie la îmbogățirea și perfecționarea limbii literare. « Limba folosită de un mare scriitor ne apare totdeauna ca expresia cea mai desăvârșită a limbii întregului popor în epoca respectivă », spune V. Levin în « Observații despre limba literaturii »⁴.

Rămâne de dovedit că limba servește azi regimul de democrație populară, după cum a servit în trecut orânduirea feudală și cea capitalistă.

Prin întrebări cer elevilor să precizeze trăsăturile esențiale ale epocii pe care o trăim, să vorbească despre construirea socialismului în țara noastră, despre înfăptuirile mărețe dela noi, precum și despre imaginea viitorului în operele poezilor.

Dau apoi un exemplu din poezia « Din București — în larg » de M. Beniuc.

E gara numai marmor și metal
Neonul e furat din soare parcă;
Stă un miner, de bronz, pe-un pedestal,
Și lampa grijuliu în mâini și-o'ncearcă.
S'aude gomănind metrou'n goană
A stat, urcăm, și a sburat săgeată.
Când ies, năuc, din cursa năzdrăvană,
'Nainte-mi portul București s'arată.
Te iată fapt, dorință de poet
Ce, mi-a rămas din anul cincizeși doi;
Imi iau din portul București bilet
La mare — Poarta Albă — și apoi,
Apoi, pe-un vas electric, mai departe,
In vioriul mării, reavăn, larg,
Pe valurile vieții fără moarte
Cu purpurie flamură'n catarg!⁵

¹ I. Stalin, op. cit., p. 20.

² Ibid., p. 23.

³ Ibidem.

⁴ V. Levin, Observații despre limba literaturii, în « Probleme de literatură și artă » nr. 2, 1953, p. 14.

⁵ M. Beniuc, Din București — în larg, în « Viața românească », nr. 4, 1953, p. 7.

Poetul folosește în aceste versuri nu o limbă de clasă, ci aceea a întregului popor. Structura gramaticală e asemănătoare cu cea din primul text (e perfecționată în privința îmbinării cuvintelor în propozițiile și frazele poetice).

Dau câteva exemple: verbul *e* (*e gara*), compar cu *aimintre nu e* (Scrisoarea lui Neacșu); formarea perf. compus: *a zburat* (Beniuc), compar cu, *am auzit* (Scrisoarea lui Neacșu); deasemenea formarea gradelor de comparație: *mai vartos* (Scrisoarea lui Neacșu), ca în limba actuală.

Exemple din fondul principal de cuvinte: *a ieși, a auzi*; unelte gramaticale: *și, din <den, pre> pe*.

Vocabularul « a fost completat cu un însemnat număr de cuvinte și de expresii noi, ivite în legătură... cu progresul științei și tehnicii »¹. Exemple: *neon, pedestal, electric*.

Din exemplele de mai sus rezultă că limba nu s'a schimbat în esența ei odată cu orânduiriile sau clasele sociale. Structura gramaticală și fondul principal de cuvinte i-au asigurat o rezistență mare. Vocabularul, schimbător însă, a fost în neconținută primenire, deoarece « limba este legată nemijlocit de activitatea de producție a omului »².

Limba progresează potrivit legilor ei interne de dezvoltare.

Limba română a fost făurită de popor de-a-lungul mai multor epoci; ea a servit în mod egal orânduirea feudală cât și cea capitalistă, așa cum servește azi pe cea socialistă, deci nu are un caracter de clasă.

În partea a doua a lecției, înfățișez celălalt aspect al tezei, și anume că « oamenii, diferitele grupuri sociale, clasele sânt departe de a fi indiferente față de limbă. Ele se străduiesc să folosească limba în interesul lor... »³.

Explic crearea dialectelor « de clasă », jargoane sau limbi de salon, prin aceea că păturile de sus ale claselor avute s'au rupt de popor, îl urăsc și caută să impună limbii vocabularul specific, termeni, expresii specifice.

Stabilesc apoi din discuții cu elevii descrierile dintre limbă și jargon (dialect « de clasă »):

— *jargonul* nu are independență lingvistică, deoarece este lipsit de structură gramaticală și fond principal de cuvinte proprii;

— are o arie de circulație redusă;

— dispăre odată cu clasa socială respectivă;

— termenii specifici, expresiile specifice din jargon sânt respinse de limba comună;

— jargoanele reprezintă ramificații ale limbii naționale a întregului popor.

¹ I. Stalin, *Marxismul și problemele lingvisticii*, Editura pentru literatură politică, 1953, p. 6.

² *Ibid.*, p. 10.

³ *Ibid.*, p. 12

Ilustrez cele de mai sus cu exemple din literatura noastră. În societatea românească din secolul trecut, clasele dominante erau cosmopolite. Marii noștri clasici au criticat acest fapt. Eminescu spune că « Ai noștri tineri... au uitat până și a noastră limbă », dar « pretind a fi pe cerul țării — stele »¹. V. Alecsandri biciuiește cosmopolitismul Coanei Gahița de Rozmarnovici, punând-o să vorbească astfel în « Iorgu dela Sadagura », actul I, scena IV:

« Du-te de te întâlnește cu cavalerii de acolo... și să admirezi amabilitatea lor... să-i auzi ce complimente delicate îți fac; iar nu cum faciți d-voastră, care vă slujiți de cuvinte groase și ziceți fiecărui lucru pe nume, fără a vă închietarisi de urechile damelor!... Du-te mai ales de vezi damele acele educarisite care stau toată ziua de oglindă de-și împodobesc grațiile figurii și a trupului, iar nu ca pe la noi, să meargă la bucătărie și la spălătorie ca să-și feștească rochia și degetele. Du-te de le vezi toate acele, și apoi mi-i zice dacă influența străinilor ne-au stricat mintea sau dacă ne-au dezvoltat-o »².

De asemenea rătăcirile latiniștilor, îndepărtați de graiul poporului, sânt ridiculizate de V. Alecsandri în « Rusaliile » în persoana lui « Ionus Galuscus... Roman din Galia Transcarpatină », coborât « dintr'un general roman ce a ținut rezel cu Gaulia pe timpul lui Cezar, din care motiv a fost supranumit Galuscus de Senatul Romei » (scena IV).

Cer elevilor să-și aducă aminte de replicile lui Rică Venturiano, atunci când era urmărit de Jupân Dumitrache: « Sunt încă june! Geniu bun al venitorului României, protege-mă; Și eu sunt român!... O, ce noapte furtunoasă! Oribilă tragedie! Ce de peripețiuni! »

Sau fragmentul din « Vocea Patriotului Național »: « Republica și Reacțiunea sau Venitorile și Trecutul » — Prefațiune — « Democrațiunea romană sau mai bine zis ținta Democrațiunei romane este de a persuadea pe cetățeni, că nimeni nu trebuie a manca dela datoriile ce ne impun solemnamente pactul nostru fundamentale, sfânta Constituțiune »³.

Prin aceste exemple reliefez atitudinea demagogilor patriotarzi din secolul trecut față de limbă, expresiile specifice întrebuințate (*persuada*, *manca*, terminația *-une*), îndepărtarea lor de popor. Aceste jargoane au dispărut odată cu oamenii care le vorbeau. Marii noștri poeți au ridiculizat jargoanele cosmopolite, dovedind astfel deosebită dragoste pentru limba făurită de popor.

Astfel, folosind pentru exemplificare numeroase texte din literatura noastră, discutând despre caracterul epocii în care au fost scrise, analizând structura

¹ M. Eminescu, Poezii, Ed. de Stat, 1950, p. 302.

² V. Alecsandri, Teatru, E.S.P.L.A., v. I, p. 11.

³ I. L. Caragiale, O noapte furtunoasă, E.S.P.L.A., p. 53.

gramaticală și lexicul textelor, elevii se conving că limba nu are caracter de clasă, că ea servește în aceeași măsură toate orânduirile sociale, că există o limbă națională a întregului popor. Jargoanele sau dialectele de clasă «nu au independență lingvistică», sunt fără structură gramaticală proprie, nu au fond principal de cuvinte propriu. Ele sunt ramificații ale limbii întregului popor: existența lor dovedește însă că clasele nu sunt indiferente față de limbă.

Deci, prin această lecție va crește respectul și dragostea elevilor pentru limba națională, pe care marii noștri clasici au apărât-o de primejdia atâtor tendințe cosmopolite sau latinizante.

